

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารจัดการชลประทานที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่การเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร ต.ยางสักกระโพนหุ่ม อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ 1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ สภาพแหล่งน้ำ ศักยภาพของแหล่งน้ำของกลุ่มเกษตรกร 2. เพื่อศึกษาลักษณะ จำนวนพื้นที่เกษตร ชนิดพืช ผลผลิต การลงทุน รายได้ในการเกษตรของของกลุ่มเกษตรกร 3. เพื่อศึกษาระบบการบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกร ภายใต้งบประมาณ ปีงบประมาณและข้อจำกัดที่มีอยู่ 4. เพื่อศึกษากลไกการบริหารจัดการชลประทานที่เหมาะสมของกลุ่มเกษตรกร และ 5. เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการชลประทานที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่การเกษตรของกลุ่มเกษตรกร ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในกระบวนการวิจัยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน บ้านหนองบัวแดง ระดมความคิด รวบรวมปัญหา แล้วพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน แล้วจัดชุดข้อมูลเชิงศักยภาพ สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหา ในการวิจัย ซึ่งเป็นไปได้ทั้งการนำความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยผสมผสานภูมิปัญญาชาวบ้านร่วมกับความรู้ทางวิชาการ เข้ามาช่วยการแก้ปัญหา ในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์และมีผลการศึกษา ดังนี้

บริบทชุมชนบ้านหนองบัวแดง บ้านหนองบัวแดงได้ปรากฏชัดว่าได้ตั้งมาประมาณ 300 ปี ซึ่งตามประวัติผู้คนได้ย้ายถิ่นฐานมาจากหนองบัวคำภู ซึ่งได้มาทำมาหาที่ทำกินที่ใหม่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรและที่อยู่อาศัย และได้มาพบหนองน้ำที่เต็มไปด้วยดอกบัวแดงที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งรกราก จึงสร้างบ้านเรือนบริเวณรอบๆหนองน้ำและตั้งชื่อว่า บ้านหนองบัวแดงมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้บ้านหนองบัวแดงได้มีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 9 คน มีกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำทั้งหมด 4 กลุ่ม กลุ่มนาแก่นพัฒนา กลุ่มไผ่สีทอง กลุ่มหนองเขมร และกลุ่มหนองไผ่พัฒนา นอกจากนี้ยังมีสมาชิกในชุมชนบางส่วนไม่ได้อยู่ในกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวด้วย รวมพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 2047 ไร่

สภาพพื้นที่ สภาพแหล่งน้ำ ศักยภาพของแหล่งน้ำของกลุ่มเกษตรกร ชุมชนบ้านหนองบัวแดงทุกครัวเรือนมีที่ดินสำหรับการเกษตรเฉลี่ย 19.02 ไร่ ตัวครัวเรือน ซึ่งจำนวนที่ดินที่ใช้สำหรับการเกษตรดังกล่าวนี้เป็นทั้งพื้นที่ของตนเอง และพื้นที่เช่า แต่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ของตนเอง พื้นที่ทางเกษตรของชุมชนเกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่นาข้าว แต่ชุมชนหนองบัวแดงไม่ได้ใช้พื้นที่นาข้าวสำหรับการทำนาเท่านั้น ยังใช้พื้นที่นาข้าวสำหรับการปลูกพริก ปลูกผักสวนครัว เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือ ถั่วพุ่ม ผักชี เป็นต้น สภาพแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรของชุมชนหนองบัวแดง คือ น้ำฝน หนองน้ำสาธารณะ (หนองช้างใหญ่) บ่อน้ำตื้น ซึ่งเป็นบ่อน้ำของตนเองในไร่นา และ บ่อบาดาลในไร่นา ทั้งนี้พบว่าชุมชนบ้านหนองบัวแดงจะใช้น้ำฝนสำหรับการทำเกษตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.50 รองลงมา ใช้น้ำจากหนองช้างใหญ่ ร้อยละ 29.10 ใช้น้ำตื้น พื้นที่กักเก็บน้ำของตนเอง ร้อยละ 2.70 และใช้น้ำบาดาล ร้อยละ 2.70 ตามลำดับ

จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร ชนิดพืช ผลผลิต การลงทุน รายได้ในการเกษตรของของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรชุมชนหนองบัวแดงมีการปลูกพืชทั้งหมด 5 ชนิด ประกอบด้วย ข้าวนาปี พริก ผักสวนครัว

ถั่วฝักยาว และมะเขือ แต่ละชนิดมีเนื้อที่ในการปลูกดังนี้ ชาวนาปีปลูกทั้งหมด 114 คน เฉลี่ย 17 ไร่ต่อครัวเรือน ปลูกจำนวน 36 คน เนื้อที่เฉลี่ย 2.5 ไร่ต่อครัวเรือน ผักสวนครัว ปลูกทั้งหมด 21 คน เนื้อที่เฉลี่ย 1.7 ไร่ต่อครัวเรือน ถั่วฝักยาว ปลูกเป็นส่วนน้อย คือ จำนวน 4 คน เนื้อที่เฉลี่ย 1.5 ไร่ต่อครัวเรือน และ มะเขือ ปลูกเป็นส่วนน้อย คือ เนื้อที่เฉลี่ย 1 ไร่ต่อครัวเรือน จำนวน 2 คน การเปรียบเทียบรายได้กับรายจ่ายสำหรับการปลูกข้าวของเกษตรกรนั้นจะเห็นได้ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำทำนาได้กำไร ค่าใช้จ่ายในการปลูกข้าวแต่ละกลุ่มอยู่ที่ 51 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ และการเปรียบเทียบรายได้กับรายจ่ายในการปลูกพริกนั้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนได้กำไรสุทธิในการปลูกพริกดีมาก เนื่องจากรายจ่ายมีเพียงร้อยละ 22 ของรายได้ เท่านั้น

กลไกการบริหารจัดการชลประทานที่เหมาะสมของกลุ่มเกษตรกร หลังจากที่ชุมชนบ้านหนองบัวแดงได้รับการสนับสนุนโครงการชลประทานระบบท่อ จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบล เมื่อปี พ.ศ. 2554 แล้วประชุมร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยเริ่มต้นจากการแบ่งผู้ใช้น้ำออกเป็นกลุ่มๆ จำแนกตาม เครื่องสูบน้ำที่ได้รับมาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี 4 เครื่อง จากนั้นจึงวางท่อเครื่องสูบน้ำไปยังพื้นที่ทำการเกษตรที่ใกล้เคียงกัน ส่วนแนวของการวางท่อ หรือระยะของการวางแนวท่อ ได้วางแนวท่อส่งต่อกันไปจากเกษตรที่อยู่ใกล้เครื่องสูบน้ำส่งต่อไปยังเกษตรที่ยังพื้นที่ติดกันต่อไปเรื่อยๆ ตามแต่ความต้องการของเกษตรกรแต่ละราย โดยแบ่งผู้รับผิดชอบออกเป็น 4 กลุ่ม เพื่อบริหารจัดการเครื่องสูบน้ำประจำกลุ่มในแต่ละกลุ่ม และกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำได้มีกฎระเบียบในการจัดการกลุ่ม อีกทั้งมีผู้นำในการบริหารจัดการที่ดี

แนวทางการบริหารจัดการชลประทานที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่การเกษตรของกลุ่มเกษตรกร ประกอบไปด้วย 3 แนวทาง คือ 1. ควรศึกษาชนิดพืชและการพัฒนาสายพันธุ์ของพืชให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เนื่องจาก ในชุมชนบ้านหนองบัวแดง จากการวิจัยทำให้ทราบว่ามีความแตกต่างของสภาพพื้นที่ของแต่ละกลุ่ม เช่น บางกลุ่มอยู่ในพื้นที่สูงมาก และขาดแคลนแหล่งน้ำ บางกลุ่มอยู่ในพื้นที่ลุ่มแต่มิมีน้ำเพียงพอตลอดปี ซึ่งหากชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่แต่ละกลุ่ม และแต่ละช่วงเวลาการทำการเกษตรได้ ก็จะช่วยให้เกษตรกรประสบปัญหาในเรื่อง ต้นทุนการเพาะปลูกน้อยลง 2. ควรศึกษาวิธีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น พลังงานทดแทน การผลิตปุ๋ยใช้เองในชุมชน เนื่องจาก ในชุมชนบ้านหนองบัวแดง จากการวิจัยทำให้ทราบว่า ปุ๋ยเป็นส่วนหลักๆ ของค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกหากชุมชนสามารถผลิตปุ๋ยใช้เองในชุมชนได้ ก็จะทำให้ลดรายจ่ายได้มากยิ่งขึ้น และ 3. ควรหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำต้นทุนส่วนตัวให้มีคุณภาพ เนื่องจาก ในชุมชนบ้านหนองบัวแดง จากการวิจัยทำให้ทราบว่า มีชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดหาแหล่งน้ำต้นทุนส่วนตัวทุกครัวเรือน แต่คุณภาพของน้ำที่ได้ไม่สามารถนำมาใช้ทำการเกษตรได้ ซึ่งหากชุมชนสามารถพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมในการทำการเกษตรได้ ก็จะช่วยให้เกษตรกรมีน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น

นายบัวใส กิดกัน

นางสุมาลี สังข์เงิน

นายปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง

พฤษภาคม 2560